

Teksty średniowieczne inspirujące współczesną popkulturę na lekcjach języka łacińskiego

DOI: 10.47050/jows.2022.3.97-101

Co może sprawić, że uczeń liceum nie wybierze muzyki, plastyki lub filozofii, ale właśnie łacinę? Czynnikiem, który najbardziej wpływa dziś na (młodego) człowieka, jest kultura masowa. Wykorzystanie jej w nauce języka łacińskiego jest i możliwe, i proste.

Rok 2020 przyniósł nowe możliwości dla dyrektorów szkół ponadpodstawowych – liceów i techników. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 czerwca 2020 r. (MEN 2020) umożliwiło dyrektorom szkół ponadpodstawowych wprowadzenie języka łacińskiego i kultury antycznej jako przedmiotu dodatkowego, do wyboru spośród proponowanych już wcześniej: filozofii, plastyki i muzyki.

Lubimy uczyć się rzeczy, które nas pasjonują. Dlatego nauka języka łacińskiego mogłaby się odwoływać do treści, które dla współczesnych nastolatków są angażujące – występują w popkulturze. W ostatnich latach popularne są dzieła, które odwołują się do kultury wczesnego średniowiecza, szczególnie do wikingów. Nawiązują do niej muzycy (Einar Selvik), twórcy gier (*Assassin's Creed: Valhalla*) oraz pisarze fantazy – ten ostatni gatunek literacki u swoich korzeni ma sagi skandynawskie, którymi inspirował się J.R.R. Tolkien przy pisaniu *Władcy pierścieni*. J.K. Rowling w serii o Harrym Potterze również czerpała z języka łacińskiego. Na przykładzie zbioru trzynastowiecznych pieśni *Carmina Burana* można pokazać uczniom średniowieczną kulturę oderwaną od *sacrum*, bliższą codzienności. Właśnie dlatego nauka łaciny przez nawiązania do wczesnego średniowiecza, a nie tylko starożytnego Rzymu, może być uczniom bliższa i bardziej angażująca.

Porównywanie tekstów źródłowych z ich współczesnymi adaptacjami

Od ponad dziesięciu lat dużą popularnością cieszy się serial *Wikingowie*¹, który zawiera najciekawsze wątki nordyckiej mitologii i historii. Jego główny bohater, Ragnar Lodbrok, najpierw był bohaterem wczesnośredniowiecznej kroniki, napisanej w XII w. przez Saxa Gramatyka w języku łacińskim. Tekst kroniki jest dostępny zarówno w internecie, w wersji zdigitalizowanej, jak i w wydaniu drukiem z 1892 r. (*Ex Saxonis Gestis Danorum*)².

Fabuła serialu *Wikingowie*, inspirowana postaciami i wydarzeniami z kroniki, to kopalnia wątków, które można wykorzystać na lekcjach języka łacińskiego w korelacji międzyprzedmiotowej z językiem polskim i historią. Uczniowie nie muszą zgłębiać całej mitycznej i prawdziwej

¹ Kanadyjsko-irlandzki serial telewizyjny stworzony przez Michaela Hirsta.

² bit.ly/3BVI0RZ

historii opisaną przez Saxa, wystarczy zapoznanie z legendą samego Ragnara, który – jak w polskiej legendzie o smoku wawelskim i Szewczyku Dratewce – musiał pokonać węże (Ragnar również wykorzystuje fortel: zakłada filcowe spodnie, przez które nie przebijają się jadowne zęby węży), by otrzymać rękę księżniczki.

Wybrane zagadnienia z języka łacińskiego staną się bliższe przez powiązanie ze słynną postacią filmową. Losy Ragnara Lodbroka ukazują bohatera jednocześnie romantycznego i tragicznego, stawiając go obok znanych bohaterów średniowiecznych. W ten sposób uczniowie mogą poszerzyć zakres odniesień literackich, który poznają na lekcjach języka polskiego. Co więcej, reżyser dokonuje interpretacji postaci bohatera, nadając mu rys charakteru bardziej ludzki, niż uczynił to Saxo Grammatyk. Ragnar w średniowiecznej kronice się nie męczy – zdobywa i ciągle jest gotowy na nowe podboje. Serialowy Ragnar jest nam bliższy, zdobył bowiem niemal wszystko, czego zapragnął – pozycję i władzę – traci jednak przez to sens życia (w konsekwencji sam oddając się w ręce wroga). Porównanie adaptacji (i interpretacji) z bohaterem ukazany w sagach, oprócz podstawy nauki języka, może być także punktem wyjścia dyskusji na temat dzieł kultury – współczesnych i dawnych.

Ważne dziś kwestie społeczne obecne w średniowiecznej kronice

Dla części współczesnych nastolatków zaangażowanych w tematy społeczne ważna jest kwestia feminizmu, roli kobiety oraz reprezentacji kobiecych bohaterek w literaturze. O ile nie spowoduje to niepotrzebnych konfliktów, można wykorzystać dzieło Saxa Grammatyka do dyskusji na ten temat na przykładzie postaci Lagherty. Na marginesie uwag o historycznej prawdzie serialu, jej postać wpisuje się w dyskusję o roli kobiet w wikińskim społeczeństwie, prowadzoną w wielu obszarach, od naukowego projektu³ po wywiad w popularnym kobiecym magazynie⁴.

³ Projekt badawczy „Amazons of the North – Armed Females in Viking Archaeology and Old Norse Literature” – bit.ly/3Qxf2uL.

⁴ bit.ly/3zNAMFw

Korzyści z pracy ze źródłem historycznym

Treści przedstawione w serialu, zwłaszcza sugestywne losy głównych bohaterów, które w okrojonej wersji można przenieść na lekcje języka łacińskiego, mogą otworzyć szerokie pole do dyskusji z uczniami przede wszystkim na temat pracy ze źródłem historycznym i jego interpretacją. Pomoże to upowszechnić wartość propagowania tendencję do sięgania po informacje do źródeł, a nie tylko do opracowań. Dzięki pracy ze źródłem – w tym wypadku historycznym – młodzież ma okazję uczyć się formułować własne opinie na podstawie oryginalnego tekstu źródłowego, czyli rozwijać własne sądy i formułować własne spostrzeżenia.

Poszerzanie słownictwa podczas pracy nad źródłami historycznymi

Kroniki łacińskie, opisujące także polską historię, pozwalają pogłębić zainteresowanie „słowiańskością”, a zwłaszcza dawnymi wierzeniami, które mieli Słowianie, zanim tereny słowiańskie zostały schryścianizowane. Widać rosnące zainteresowanie tą tematyką przede wszystkim w literaturze, ale także w internecie (powstanie wielu blogów i stron internetowych krzewiących wiedzę o religii i kulturze Słowian), a nawet w przemyśle kosmetycznym, w którym tworzy się kosmetyki o słowiańskim rodowodzie w nazwie (np. Mokosh).

To upowszechniające się zjawisko można wykorzystać, przybliżając uczniom na lekcjach języka łacińskiego chociażby nazwy samych bóstw słowiańskich, pojawiających się np. w kronikach Jana Długosza. Autor ten wymienia w swoim dziele *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego* „polski olimp” bogów, których nazwy wywodzi od rzymskich bóstw (rzymski Jowisz – słowiański Jesza). Korelacja ta może posłużyć do omówienia rzymskich wierzeń, z nawiązaniem do rodzimych, słowiańskich praktyk religijnych.

Słownictwo i gramatyka w średniowiecznym dziele

Praca z kroniką średniowieczną na języku łacińskim z pewnością może być wykorzystywana w procesie nauki – można wyodrębnić proste składniowo teksty, ciekawe językowo,

pozwalające na kontakt z oryginalną średniowieczną łaciną. Dodatkowo warto zapoznać uczniów z narzędziem, jakim są słowniki (internetowe) łaciny średniowiecznej czy nawet *Słownik kościelny łacińsko-polski* (Jougan 2021), który można wykorzystać w pracy z kroniką.

Przy okazji nauki słownictwa z kronik można odwołać się do tytułatury używanej w średniowieczu i zmian w zakresie stosowania chociażby tytułu *dux* lub *rex*, których znaczenie w średniowieczu było dosyć relatywne w stosunku do znaczenia w łacinie klasycznej. Praca z łaciną średniowieczną na lekcji języka łacińskiego powinna uwzględniać aspekt zmian, jakie nastąpiły zwłaszcza w warstwie znaczeniowej słów w stosunku do ich znaczenia w łacinie klasycznej.

Świecka poezja średniowieczna a współczesna muzyka popularna

Szczególnym średniowiecznym zabytkiem piśmienniczym jest zbiór około 250 utworów poetyckich nazwanych *Carmina Burana*. Zostały one odnalezione w opactwie Benediktbeuern, stąd znane są również jako *Pieśni z Beuern*. Zbiór zawiera pieśni o różnej tematyce, w tym biesiadnej i miłosnej. Prosta składnia i treść oraz rymowana forma kilku z nich pozwala, przy odrobinie dobrego humoru, nawiązać do (realnego lub nie) zachwyty w publicznej telewizji muzyką... disco polo. Konotacja ta wymaga szerszego komentarza, a opisana poniżej propozycja – wzniesienia się ponad osobiste gusta lub uprzedzenia.

Wyobrażenia o tym, jak mogły brzmieć *Pieśni z Beuern*, odwołują się jednoznacznie do muzyki, którą po kilku wiekach skomponował do nich Carl Orff – niemiecki kompozytor, pedagog i dyrygent. Muzyka jest dostojna, orkiestrowa, z towarzyszeniem chórów. Takie jest również nasze wyobrażenie o samej łacinie jako języku średniowiecznych elit. Czy rzeczywiście proste rymy średniowieczne tak brzmiały? Skłaniam się bardziej do nieskomplikowanej formy ludowej przyspiewki. Czy to nie definicja wyniesionej na salony w ostatnim czasie kategorii muzyki disco polo? Czy nie możemy w wypadku *Carmina Burana*, z dużym szacunkiem do wagi tych utworów w nurcie średniowiecznej twórczości, mówić o „średniowiecznym disco polo”? Wydaje mi się to możliwe. Ale tylko w jednym wypadku: gdy konotację tę wykorzystamy jako narzędzie nauki języka łacińskiego.

Powszechnie wiadomo, że o wiele łatwiej zapamiętać słownictwo przez stosowanie rymów – jest to forma, dzięki której łatwiej zapamiętujemy. Czy nie można zaproponować, aby uczniowie na lekcji łaciny zapisywali swoje rymowane proste teksty, utrwalające naukę słówek i gramatyki, najpierw zapoznając ich ze średniowiecznymi pieśniami w powiązaniu z jednym lub dwoma tekstami tak powszechnie znanej muzyki disco polo? Nie znaczy to, że należy ją upowszechniać. Celem jest jedynie powiązanie łaciny ze współczesnością, tak aby uczeń potrafił się nią zainteresować.

Elementy języka łacińskiego w literaturze i filmach dla nastolatków

Średniowieczna aura magii i zaklęć w wydaniu najbardziej masowym to niezwykle popularny cykl powieściowy o Harrym Potterze. Autorka serii książek, J.K. Rowling, jest z wykształcenia filologiem klasycznym. Wykorzystywana w powieściach i w ich adaptacjach filmowych łacina zawęży się do roli zaklęć stosowanych przez głównych bohaterów. Nierzadko zawiera sam łaciński rzeczownik (*Nox!* – noc) lub przymiotnik (*Riddikulus!* – od łacińskiego *ridiculus* – śmieszny, żartobliwy), a czasem nawet jest to bardzo proste zdanie (*Expecto patronum!*).

Serii o Harrym Potterze trudno jest odmówić popularności. Można kupić kubki czy ubrania z motywami nawiązującymi do treści historii chłopca z bliźną, a świat czarodziejów jest poszerzany o kolejne odsłony, np. sztuki teatralnej *Harry Potter i przeklęte dziecko* (Rowling i in. 2016) czy serii filmów o Dumbledorze – czarodzieju kierującym szkołą w Hogwarcie. W mojej opinii warto wykorzystać to zainteresowanie, przekierowując je na lekcjach języka łacińskiego na budowanie zasobu słownictwa i właściwej odmiany słów.

Warto dodać, że istnieje łacińska wersja Harry'ego (Harriusa) Pottera, przetłumaczona przez Petera Needhama na łacinę klasyczną (Rowling 2003). Tym samym można ją

wykorzystać jako tekst preparowany, ale na bardzo zaawansowanym etapie nauki łaciny. Niezależnie zaś od poziomu nauczania warto skorzystać z tego tekstu jako wspólnego przykładu nurtu *latina viva* – używania języka łacińskiego we współczesnych sytuacjach i prób opisywania dzisiejszego świata łaciną.

Podsumowanie

Na początkowym etapie nauki języka ważne jest, aby nie tylko zainteresować ucznia strukturami gramatycznymi, ale także odwołać się do kontekstu kulturowego. Tę rolę może z powodzeniem odegrać łacina średniowieczna. Współczesna popkultura nierzadko odwołuje się do motywów znanych z wczesnego średniowiecza – historii bohaterów wikingów – lub do świata magii i zaklęć, jak w wypadku Harry’ego Pottera.

Dodatkowo włączenie przedstawionych treści pomoże połączyć wiedzę z tego zakresu z obszarami wiedzy z historii oraz języka polskiego. Aspekt ten jest obecny we wskazówkach metodycznych do nauczania przedmiotu język łaciński i kultura antyczna, w których można przeczytać: „[...] w podstawie opisane zostały warunki optymalizacji procesu dydaktycznego, wśród których wskazano przede wszystkim na korelację treści nauczania z zakresu języka łacińskiego i kultury antycznej z treściami innych przedmiotów humanistycznych [...]. W szczególności chodzi tu o następujące typy korelacji: 1. Korelacja międzyprzedmiotowa, ze szczególnym wskazaniem na zapisy w podstawach programowych języka polskiego, historii i filozofii” (MEN 2020).

Praca z omówionymi wyżej tekstami średniowiecznymi i współczesnymi nawiązaniem może zapewnić uczniom szersze tło wiedzy przekazywanej na wspomnianych przedmiotach, z których język polski jest przedmiotem maturalnym. Wzbogacenie tego obszaru może pomóc w większym zainteresowaniu uczniów nauką języka łacińskiego.

Przedstawione wyżej teksty (lub ich fragmenty) na elementarnym poziomie nauki z całą pewnością mogą stanowić materiał do ćwiczeń z gramatyki łacińskiej. Słownictwo zawarte w kronikach to bardzo szeroki obszar leksykalny, a ponieważ mają one charakter narracyjny, zawierają informacje z prawie każdej dziedziny życia społecznego. Formy samej pracy podczas lekcji są nieograniczone – od indywidualnej do grupowej, od pracy z tekstem po tworzenie własnych utworów, z zachowaniem poprawności gramatycznej monitorowanej przez nauczyciela.

Zainteresowanie uczniów daną dziedziną rośnie proporcjonalnie do korzyści, jaką mogą uzyskać w danym momencie z przekazywanej wiedzy. Zasada ta dotyczy nabywania wiedzy w każdym obszarze, nie tylko w zakresie języka łacińskiego. Połączenie łaciny ze współczesną kulturą masową pomaga łatwiej ją przyswoić i zrozumieć – stawia ten język bliżej ucznia.

BIBLIOGRAFIA

- *Ex Saxonis Gestis Danorum* (1892), red. Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevii, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, t. 29, Hannover, s. 43–161.
- Jougan, A. (2021), *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- MEN (2020), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 czerwca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. 2020, poz. 1248).
- Rowling, J.K. (2003), *Harry Potter et Philosophi Lapidus*, tłum. P. Needham, London–New York: Bloomsbury.
- Rowling, J.K., Thorne, J., Tiffany, J. (2016), *Harry Potter i przeklęte dziecko*, tłum. P. Budkiewicz, M. Hesko-Kołodzińska, Poznań: Media Rodzina.

IWONA GALAS Filolog klasyczny, miłośniczka języka łacińskiego. Od 2018 r. współpracuje z Centrum Studiów Historycznych i rozwija działalność naukową w obszarze historii Słowian połabskich, ze szczególnym uwzględnieniem relacji źródeł, jakimi są łacińskie kroniki wczesnośredniowieczne. Uczestniczka konferencji krajowych i międzynarodowych o tematyce historycznej.